

TE9901715
0709-16/7/99-ID859

CDDH (99) 12 prov.
Strazburg 28 Kasım1999

Mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî retçilik

Giriş

1. Çoğunluğu silah kullanmak mecburiyetinden dolayı olmak üzere mecburî askerlik hizmetini vicdanî sebeplerle reddeden kişiler vardır. Vicdanî retçiler olarak bilinen bu şahısların askerlik yerine alternatif bir sivil kamu görevi ifa etmesine kanun ve uygulamalarıyla izin vermeyen ülkelerde ortaya çıkması muhtemel problemler söz konusudur. Bazı Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde yakın zamanlarda umut verici gelişmeler olsa da bu konuda alınması gereken daha çok yol olduğu ortadadır.

2. Bu broşür, mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî retçilik meselesiyle ilgili olarak Avrupa’da ortaya çıkan problemler ve gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken çözümlerle ilgili yetkilileri ve kamuoyunu geniş ölçüde bilgilendirmek için hazırlanmıştır.

Mevcut durum

3. Askerlik hizmete karşı vicdanî ret hakkı kaynağını bir dizi uluslararası belgeden ve bir çok ülkenin mevzuatından almaktadır. Ancak bu hakkın uygulanması ülkeden ülkeye çok büyük değişiklik gösteren düzenleme ve uygulamalara tabidir.

4. Birçok ülkede askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesine rağmen, bazı vicdanî retçilerin bu haklarının ülkelerinde hukuken ya da fiilen maalesef tanınmadığını tecrübe göstermiştir.

Uluslararası düzeyde durum

5. Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu, vicdanî ret hakkının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Misakı ve İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi’nde (AİHS) kabul edilen fikir, vicdan ve din hürriyetinin temel bir unsuru olduğunu vurgulamıştır.

6. Bir çok ülke bu temelde, kişilere vicdanî ret haklarını kullanma imkânı veren düzenlemeler çıkarmışlardır. Genellikle bu ülkelerde askerlik hizmeti yerine vicdanî ret hakkını kullanan kişinin de kabul edeceği alternatif bir kamu hizmeti gördürülmektedir. Vicdanî retçi böyle bir görevden kaçınmak için de vicdanî sebepler öne süremez, mesela bunun bir “zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma” olduğunu iddia edemez. AİHS Madde 4 Paragraf 3(b) bu konuda açık bir düzenleme getirmiştir:

"Bu maddede sözü geçen “zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma”... askeri nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde, bu inanca sahip kimselere mecburî askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmeti kapsamaz”.

7. Bu madde AİHS’ne taraf olan ülkelere vicdanî ret hakkını tanımama imkânı tanımaktadır. Ancak, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler vicdanî ret hakkının tanınacağına dair açık siyasi taahhütlerde bulunmuşlardır. 9 Nisan 1987 tarih ve R (87) 8 sayılı Tavsiye Kararı’nda (bu broşüre eklidir) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye ülke hükümetlerini,

henüz yapmamışlarsa, ulusal mevzuat ve uygulamalarını şu temel ilke uyarınca düzenlemeye davet etmiştir:

"Mecburî askerlik hizmeti olduğu halde, vicdanî sebeplerle, silah kullanmayı reddeden herkes, Tavsiye Kararı'nda belirlenen şartlar dahilinde hizmetten muaf tutulmalıdır. Bu kişilerin bunun yerine alternatif bir hizmet görmesi mecburî kılınabilir."

8. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu, hükümetleri mecburî askerlik hizmetini vicdanî sebeplerle reddeden kişilere bunun yerine başka bir hizmet görme imkânı vermeye tazyik etmişlerdir. Şu şartların sağlanması istenmiştir:

- vicdanî retçilerin statüsü ve bu haktan nasıl yararlanacağı hakkında bilgiler askerlik hizmeti ifa etmeye mecbur olan herkesin erişimine açık olmalıdır;
- kişilere askere alınmalarından veya askerlik hizmetini ifalarından önce, bu sırada ya da daha sonra vicdanî retçi olarak kaydolma hakkı tanınmalıdır;
- alternatif hizmet tam olarak sivil bir karakter taşımalıdır ve süresi de cezaî bir yaptırım karakteri taşımayacak şekilde düzenlenmelidir.

9. Tavsiye kararında belirlenen ilkelere hangi üye ülkelerin tam olarak uyduğunu tespit edebilmek için Avrupa Konseyi üye ülkelerin bu alandaki mevzuat ve uygulamaları arasında karşılaştırmalı bir çalışma başlattı. Tavsiye Kararı'nın kabulünden sonra bir çok ülke teşkilata üye olduğu için bu çalışma mevcut durumun anlaşılmasında oldukça yararlı oldu. Bakanlar Komitesi'nin talebi üzerine İnsan Hakları Yönetme Komitesi (CDDH) tarafından yürütülen çalışma (Eylül) 1999'da yayımlanmıştır.

10. Avrupa Konseyi cephesinde bu gelişmeler yaşanırken, Uluslararası Af Örgütü de Avrupa Birliği'nden konunun bir Avrupa Parlamentosu yönergesiyle açığa kavuşturularak, askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkının tanınmasının ve askerlik hizmeti yerine süresi cezaî yaptırım karakteri taşımayan alternatif bir sivil kamu hizmeti gördürülmesinin kabulünün gelecekte Avrupa Birliği'ne üyelik için bir şart olarak belirlenmesini talep etti.

Ulusal düzeyde durum

11. Temel insan hak ve hürriyetlerine saygı duyan demokratik devletler için vicdanî ret hakkının tanınması, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması ve geliştirilmesi yönündeki genel faaliyetlerden ayrı olarak değerlendirilemez.

12. Özellikle yukarıda bahsedilen karşılaştırmalı çalışmanın ışığında, azımsanamayacak sayıda üye devlette R (87) 8 sayılı Tavsiye Kararı'nda tespit edilen temel ilkeler doğrultusunda ilerleme kaydedilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, çalışma aynı zamanda bazı ülkelerde alternatif kamu hizmeti gördürülmesine yönelik düzenlemelerin cezaî yaptırım karakteri taşımaları bile yıldırıcı nitelikte olduklarını göstermiştir. Bazı ülkelerde alternatif hizmet gördürülmesi için dini gerekçeler gibi sınırlı sayıda gerekçe kabul edilmektedir.

13. Bunlara ilave olarak, Avrupa Konseyi'nin mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkını düzenleyen ilkeleri doğrultusunda bir dizi ulusal düzenleme yapmak yeterli değildir. Asıl olan bu düzenlemelerin uygulamada tam olarak işlediğini görebilmektir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 41 üye devletin hangilerinde bu alandaki mevzuatın gerçekten uygulandığı sorusunun cevabını ortaya koymak için çalışmalarını sürdürmektedir.

İhtiyaç duyulan çözümler

Hukuki çözümler

14. Avrupa Konseyi, mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkının tüm üye ülkelerde tanınmasını ve ortak ilkeler doğrultusunda düzenlenmesini istemektedir. Bu konuda asgarî olarak gözetilmesi gereken temel ilkeler Bakanlar Komitesi'nin yukarıda atıfta bulunulan R (87) 8 sayılı Tavsiye Kararı'nda belirlenmiştir.

15. Tavsiye Kararı devletleri vicdanî retçi statüsü için yapılan başvuruların değerlendirilmesi için uygun bir usül geliştirmeye teşvik etmektedir. Bu da mecburî askerlik hizmeti görececek olanların hakları konusunda önceden bilgilendirilmeleri anlamına gelmektedir. Askere alınma çağına gelmiş gençlere gerçek manada eşit koşullarda bir seçim hakkı tanınması için, yetkililer tarafından alternatif bir kamu görevi ifa edebilecekleri konusunda ve bu alternatif kamu görevinin çeşitli türleri hakkında bilgilendirilmeleri gerekir. Bu bilgilendirme aydınlatıcı kitapçıklar vasıtasıyla yapılabilir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda ve konuyla ilgisi bulunan diğer kuruluşlarda bilgi büroları kurulması oldukça yararlı olacaktır. Devletin kendisi gerekli tüm bilgileri sağlamak veya konuyla ilgili özel kuruluşlara bu bilgileri yayma imkânı vermek sorumluluğundadır.

16. Vicdanî retçi statüsü için yapılan başvuruların değerlendirilmesi celp listeleri belirlenmeden önce sonlandırılmalıdır. Değerlendirme adil bir usülün tüm şartlarıyla uygunluk içinde olmalı ve başvuran kişi ilk derece kararının temyizini talep etme hakkına sahip olmalıdır.

17. Temyiz makamı askeri idareden ayrı bir organ olmalı ve özerkliğini temin edecek bir şekilde oluşturulmalıdır. Yapılacak düzenlemede, vicdanî ret şartlarının askerlik hizmetinin ifası sırasında ya da acemi eğitimi sonrasındaki dönemde ortaya çıkması durumunda da vicdanî retçi statüsü için başvuruda bulunma ve bu statüyü kazanma imkânına yer verilebilir.

Uygulamaya dair tedbirler

18. Uygun hukukî araçların ortaya konulmasında Avrupa Konseyi tarafından bu alanda faaliyet gösteren STK'lar ile işbirliği yapılarak teknik destek sağlanabilir. Konunun değişik tarafları için bölgesel seminerler düzenlenebilir: silahlı kuvvetler üyeleri, milletvekilleri, ilgili bakanlıkların temsilcileri, vs.

19. Bazı STK'lar uygun mevzuatı oluşturmamış ya da uygulamayan ülkelerde son derece uygulamaya yönelik eğitim seminerleri vermektedir.

20. İlgili ulusal makamların, Dış İşleri, Adalet ve Milli Savunma Bakanlıklarının temsilcileri; milletvekilleri ve benzerleri için mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkının hukukî çerçevesi ve uygulanmasına dair konular üzerine bölgesel seminerler

düzenlenmesi planlanmaktadır ve Uluslararası Af Örgütü gibi STK'ların temsilcileri de bu seminerlere katılacaktır.

21. Seminerlerin amacı belirli üye devletlerde uygun mevzuatın ortaya konulması ve yürürlüğe girmesine ve teknik bir işbirliği ağı oluşturulmasına yardım etmek olacaktır. Özellikle bu seminerler katılan ülke temsilcilerine şu imkânları sunacaktır:

- Bu alanda diğer ülkelerdeki girişimleri öğrenmek,
- Avrupa Konseyi tarafından ortaya konulan ilkelere aşinalık kazanmak,
- Bu alanda faaliyet göstren STK'lar ile irtibat kurmak.

Farkındalığı artırıcı tedbirler

22. Bu broşürün hazırlanış amacı ulusal makamları ve kamuoyunu vicdanî retçilerin karşılaştıkları sıkıntılar hakkında bilgilendirmektir.

23. Broşüre şunlar eklenmiştir:

- R (87) 8 sayılı Tavsiye Kararı'nın metni ve
- bu alanda faaliyet gösteren bazı STK'ların iletişim bilgileri.

24. R (87) 8 sayılı Tavsiye Kararı'nın metni, bu konuda farkındalık uyandırmak için yararlı olacağı düşüncesiyle bu broşüre eklenmiştir ve mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî retçilik konusunda dikkat edilmesi gereken temel ilkeleri belirlemektedir.

25. STK'lar farkındalık uyandırmak noktasında etkin bir ağ oluşturdukları için bazı STK'ların iletişim bilgileri eklenmiştir.

Ek I

İlgili STK'ların İletişim Bilgileri

Uluslararası Af Örgütü

Brian PHILLIPS, Kampanya Koordinatörü
Avrupa Bölgesel Programı, Uluslararası Af Örgütü
International Secretariat, 1 Easton Street, London WC1X 8DJ
Faks: (44) (171) 956 1157, Tel: (44) (171) 413 5970, E-posta : bphillip@amnesty.org

Quaker Council for European Affairs

Mr Richard SEEBOHM, Quaker Council for European Affairs
Quaker House, Square Ambiorix 50, B-1000 Bruxelles
Faks: (32) 2 230 63 70, Tel: (32) 2 230 49 35
E-posta: quakers@agoranet.be

Avrupa Kiliseler Konferansı (Cenevre)

Genel Sekreterlik:
P.O. Box 2100, 150 route de Ferney, CH-1211 Genève 2
Faks : (41) 22 791 62 27, Tel : (41) 22 791 64 69
E-posta : rud@wcc-coe.org
İlgili kişi : Mr Michael GERMER, Riedstrasse 2, D-64295 DARMSTADT
Tel : (49) (0) 61 51 36 70 02

Uluslararası Savaş Karşıtları

Mr Bart HOREMAN, CONCODOC Proje Koordinatörü
5 Caledonian Rd, London N1 9DX (United Kingdom)
(project) Obrechtstraat 43, 3572 EC Utrecht, Netherlands
Faks: (31) 30 2714759, Tel: (31) 30 2714376

Vicdanî Ret için Avrupa Bürosu

Ofis:
Calàbria, 147, E-08015 BARCELONA
Faks : (34) 93 483 83 56 ; Tel : (34) 93 483 83 76
İlgili Kişi: Mr Friedhelm SCHNEIDER, Arbeitsstelle Friedensdienst
Grosse Himmelsgasse 3, D-67346 Speyer
Fax: (49) 6232 671567, Tel: (49) 6232 67150, E-posta : friedensdienst@abo.ron.de

Vicdanî Retçilerin Korunması için Protestan Derneđi

Mr Guenter KNEBEL, Milli Kurul Sekreteri,
Carl-Schurz-Str. 17, D-28209 BREMEN
Faks : (49) 421 349 19 61, Tel : (49) 421 34 40 37
E-posta : eak-brd@t-online.de

Broşürde geçen temel metinlerin referansları

Lozan Mukayeseli Çalışması
Uluslararası Af Örgütü Çalışması

Ek II

**BAKANLAR KOMİTESİNİN ÜYE DEVLETLERE MECBURÎ ASKERLİK
HİZMETİNE KARŞI VİCDANÎ RETÇİLİK KONUSUNDA¹**

R (87) 8 Sayılı Tavsiye Kararı

*(Bakan Yardımcılarının 406 ncı toplantısında 9 Nisan 1987'de
Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir)*

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Şartı'nın 15.b Maddesinin hükümleri tahtında,

Avrupa Konseyi'nin amacının üyeleri arasında daha sıkı bir birliğin teşkil edilmesi olduğuna inanarak;

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince de desteklendiği üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı duymanın Avrupa Konseyi üyesi devletlerin ortak mirası olduğunu hatırla tutarak;

İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin daha ileri seviyede uygulanmasının arzu edilir olduğunu kabul ederek;

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin çoğunluğunda askerlik hizmetinin temel bir vatandaşlık mükellefiyeti olduğunu tespit ederek;

Mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî ret kaynaklı meseleleri göz önüne alarak;

Mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî ret hakkının bütün Avrupa Konseyi üyesi ülkelerce tanınması ve ortak ilkeler uyarınca düzenlenmesi arzusuyla;

---

¹ İşbu Tavsiye Kararı'nın kabulü esnasında:

- Bakan Yardımcılarının toplanmalarını düzenleyen Usul Kurallarının 10.2.c maddesi uyarınca, Yunanistan Temsilcisi, Hükümetinin bu metne uyup uymama hakkı konusunda ve Kıbrıs Temsilcisi de Hükümetinin bu metnin 9. paragrafına uyup uymama hakkı konusunda çekince koymuşlardır;

- Bakan Yardımcılarının toplanmalarını düzenleyen Usul Kurallarının 10.2.d maddesi uyarınca, İtalya Temsilcisi çekimser kalmış ve açıklayıcı beyan ile Hükümetinin, bu metnin Asamble'nin önerilerini karşılamakta yetersiz kaldığı ve bu sebeple noksan olduğu kanaatinde olduğunu ifade etmiştir;

- Bakan Yardımcılarının toplanmalarını düzenleyen Usul Kurallarının 10.2.d maddesi uyarınca, İsviçre ve Türkiye Temsilcileri çekimser kalmışlar ve açıklayıcı beyan ile Hükümetlerinin bu metne uymasının mümkün olmayacağını ifade etmişlerdir.

Mecburî askerlik hizmetine karşı vicdanî retçiliğin henüz tanınmadığı bazı üye ülkelerde, ilgili fertlerin durumlarını iyileştirmek amacıyla belirli tedbirlerin alındığını ifade ederek,

Üye ülke hükümetlerine, henüz yapmamışlarsa, milli hukuklarını ve uygulamalarını aşağıda ifade edilen ilkeler ve hükümler doğrultusunda düzenlemelerini tavsiye eder:

A. *Temel İlke*

1. Mecburî askerlik hizmeti olduğu halde, vicdanî sebeplerle, silah kullanmayı reddeden herkes, Tavsiye Kararı'nda belirlenen şartlar dahilinde hizmetten muaf tutulmalıdır. Bu kişilerin bunun yerine alternatif bir hizmet görmesi mecburî kılınabilir;

B. *Usul*

2. Devletler, vicdanî retçi statüsü için yapılan başvuruların değerlendirilmesi için uygun bir usül geliştirebilirler veya ilgili kişinin ret sebeplerini açıklayan bir beyanını kabul edebilirler;

3. Bu Tavsiye Kararı'nda yer alan ilke ve hükümlerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, askere alınacak kişilerin hakları konusunda önceden bilgilendirilmeleri gerekir. Bu amaçla, devlet bu kişileri ya doğrudan bilgilendirmeli ya da özel kuruluşların bu bilgiyi yaymalarına müsaade etmelidir;

4. Vicdanî retçi statüsü için başvurular, kural olarak başvurunun değerlendirmesinin ilgili kişi askere alınmadan bitirilmiş olması şartının yerine gelmesini sağlayacak yollarla ve buna elverecek zaman sınırları dahilinde yapılmalıdır;

5. Başvuruların değerlendirilmesinde adil bir sürecin işleyeceğine dair her türlü teminat sağlanmalıdır;

6. Her başvuranın, ilk derece kararının temyizini talep etme hakkı olmalıdır;

7. Temyiz mercii, askerî idareden ayrı ve bağımsızlığını temin edecek şekilde teşkilatlandırılmış olmalıdır;

8. Yapılacak düzenlemede, vicdanî ret şartlarının askerlik hizmetinin ifası sırasında ya da acemi eğitimi sonrasındaki dönemde ortaya çıkması durumunda da vicdanî retçi statüsü için başvuruda bulunma ve bu statüyü kazanma imkânına yer verilebilir;

C. *Alternatif Hizmet*

9. Alternatif hizmet, eğer olacaksa, kural olarak sivil bir karakterde ve kamu yararı için olmalıdır. Bununla birlikte devlet, sivil hizmete ilave olarak, yalnızca tek ret sebebi olarak silah kullanmayı göstermiş vicdanî retçiler için olmak üzere, silah kullanmayı gerektirmeyecek askerî vazifeler öngörebilir;

10. Alternatif hizmet cezaî bir yaptırım karakterinde olmamalıdır ve süresi de askerî hizmete kıyasla makul sınırlar içinde olmalıdır;

11. Vicdanî retçilere, askerlik hizmeti görenlere kıyasla daha az sosyal ve malî haklar tanınmaz. Askerlik hizmetini istihdam, kariyer ya da emeklilik hususlarında dikkate alan kanun ve yönetmelikle alternatif hizmete de uygulanmalıdır.